

HERALDYKA GMINY BAŁTÓW

EKSPERTYZA HISTORYCZNO-HERALDYCZNA

Gmina BAŁTÓW jest gminą wiejską o 890 gospodarstwach rolnych, położoną w województwie świętokrzyskim (poprzednio kieleckim 1975-1998) w północnej części powiatu ostrowieckiego /gmina stanowi 17,02% powierzchni powiatu/, składająca się z 16 sołectw, o zaludnieniu – ca 4100 osób i powierzchni blisko 105 km² (104,95). Miejscowość jest siedzibą Gminy od 1954 r., poprzednio funkcje tą pełniła miejscowość Pętkowice. Użytki rolne w gminie wynoszą 54% zaś obszary leśne zajmują 41 % powierzchni gminy.

Bałtów jest wsią położoną nad malowniczym przełomem rzeki Kamiennej /lewobrzeżny dopływ Wisły/, na Przedgórzu Iłżeckim, w otoczeniu lasów Puszczy Iłżeckiej. Tereny miejscowości wchodzi w skład Obszaru chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej z rezerwatami przyrody Jednym jest rezerwat leśny w pobliżu miejscowości – Modrzew, jest to stanowisko modrzewia polskiego w wielogatunkowym lesie liściastym, o powierzchni 5,1 ha utworzony w 1971 r. oraz - Ułów o pow. 25,5 ha, utworzony w 1995 r., las typu grądu z dużym udziałem lipy drobnolistnej, w runie rzadkie i chronione gatunki roślin, jak: wawrzynek wilczczyko, lilia złotogłów, powojnik wyniosły. Miejscowość położona przy drodze wojewódzkiej nr 754 (Solec n/ Wisłą – Ostrowiec Świętokrzyski, 152 km na południe) jest też lokalnym węzłem drogowym, z odbiciem na Sienno- Rzecznów (na północny-zachód).

Nazwa Bałtowa, dawniej Balutów, Bałutowo lub Bałuchowo wywodzona jest odmiennie od Baluta (pierwszego właściciela wsi) lub topograficznie od litewskiego¹ wyrazu „biały”(bałlas) – określający kolor Bałtowskiej Góry (zbudowanej z białych wapieni), wokół której rozpościera się miejscowość. Miejscowość położona w miejscu zwanym Przełomem Bałtowskim, który tworzy rzeka przecinająca monoklinalne pasmo wzniesień zbudowane ze skał wieku jurajskiego i kredowego, rozciągające się pomiędzy Wyżyną Sandomierską a Przedgórzem Iłżeckim. Charakterystycznym dla krajobrazu Bałtowa są strome zbocza Doliny Kamiennej oraz wiele lessowych wąwozów, których głębokość dochodzi do 20 m

• WSTĘP

Reforma reaktywująca w Polsce samorząd terytorialny na szczeblu podstawowym w 1990 r., a także rozbudowa jego struktur w 1998 r. uważane są jako jedno z najbardziej istotnych elementów przemian ustrojowych w naszym kraju. Oznaczają one przywrócenie narodowych tradycji ustrojowych opartych na europejskich rozwiązaniach prawnych. Polska ratyfikowała w 1993 r. Europejską Kartę Samorządu Terytorialnego, gdzie w preambule położony jest silny akcent na związek pomiędzy demokracją a samorządem terytorialnym.

Wspomniana Ustawa o samorządzie terytorialnym z 8 marca 1990 r. zezwoliła jednostkom samorządu lokalnego na posiadanie swoich symboli. Pod tym pojęciem ustawodawca rozumiał: herb, logo oraz sztandar. Rozszerzenie zakresu posiadania do pełnej symboliki, zawierającej oprócz herbu i sztandaru również flagę, baner, chorągiew, sztandar i pieczęć - zawarte zostało w późniejszej ustawie o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. (Dz. U. nr 91, poz. 578 z późniejszymi zmianami) art. 12 ust. 10 oraz wcześniejszej ustawy z dn.21.12.1978 r., o odznakach i mundurach (Dz. U. nr 31, poz. 130 z późniejszymi zmianami).

¹ Według lokalnej legendy nazwę Bałtów nadali miejscowości Litewscy jeńcy osadzeni w tej okolicy.

W Polsce heraldyka i herby² kojarzone są z rodzinami szlacheckimi i ich genealogią. Był to znak rozpoznawczy poszczególnych rycerzy a miejscem jego projekcji obok chorągwi była tarcza, jako ważny składnik uzbrojenia. Wraz z nadaniem lenna związane było nadanie herbu lennikowi, zwykle był to uszczerbiony herb suwerena, bądź otrzymywał on własny znak - emblemat, co było początkiem znaków tożsamości indywidualnej (herby rycerskie) przechodząc stopniowo do znaku tożsamości rodowej (rodzin rycerskich). Herb był godłem dziedzicznym i oznaką szlachectwa. Pierwotnie znakiem własnościowym wschodnich ludów koczowniczych były „tamgi” - w prostej linii wywodzące się od Chazarów lub skandynawskich czy starosłowiańskich runów. O tym okresie pisał F. Kamocki³ - *...Wskutek rozmaitych przeobrażeń, którym stanice rodowe (dawne, z run tworzone a służące za chorągwie, znaki poszczególnych rodów) z biegiem czasu podlegały, runa, w epoce w której powstawać u nas zaczęły herby na zachodnio-europejską modłę, ostatecznie przekształcić się miały w godła herbowe zrozumiałe...*

Znak jako godło państwa oraz jako znak-symbol rycerski rozpoznawczy, odróżniający - z symboliką zawartą w treści godła⁴ i barwy herbowej. Genetycznie wywodził się z bojowych, chorągiewnych znaków rozpoznawczych. Rozwój herbów zatrzymał się z chwilą gdy z funkcji znaku odróżniającego stał się wyróżnikiem klasowym. Przyjmuje się, iż początki heraldyki rycerskiej na terytorium Polski przypadają na połowę XIII wieku na Śląsku po połowę XV wieku na Mazowszu. To zróżnicowanie chronologiczne wynika z naturalnego przenikania heraldyki w ramach ogólnej kultury i cywilizacji z zachodu Europy na wschód. Opóźnienie Mazowsza należy traktować jako wymowny wynik usytuowania tej krainy na pograniczu dwóch wielkich kręgów kulturowych: zachodnio- i wschodnioeuropejskiego. Zróżnicowanie to wywołane też było przez pogłębiające się odrębności regionalne. O ile jednak w królestwach zachodnich, herby były oznacznikami danej rodziny, o tyle w Polsce były znakami całego rodu, złożonego z wielu rodzin. Jest to swoista specyfika albowiem na Zachodzie powstało herbownictwo rodzinne a herb był znakiem wojennym, w Polsce zaś herbownictwo rodowe w głównej mierze miało cechę społeczno - ustrojową oraz w mniejszym stopniu ziemiańsko - rycerską⁵.

Średniowieczna (XIII w.) doktryna prawna mówiła, że panujący władca symbolizuje dany kraj. Tym samym jego znak herbowy stawał się symbolem terytorium podlegający jego władzy.

Herby należące do świata symboli funkcjonują na podstawie zwyczaju i ugruntowanej tradycji, odnoszą się nie tylko do herbów szlacheckich ale również do grupy herbów; dynastycznych, państwowych, miejskich, kościelnych, wiejskich, korporacyjnych czy mieszczańskich. Heraldyka terytorialna i miejska wykształciła się jako znaki reprezentacyjne i identyfikacyjne miast, jako symbole ich samorządów, czy przynależności terytorialnej lub dynastycznej miasta. Herby miejskie oraz samorządowe są nie tylko znakami reprezentacyjnymi ale i własnościowymi, oznaczają przedmioty własności podmiotu prawnego i mają zastosowanie w kancelarii podmiotu, figurując na jego

² Herb, z niem. *Erbe* - dziedzictwo. Według etymologii polskiej wyraz *herb* można przyjąć zarówno jako zapożyczenie z języka niemieckiego lub czeskiego. *Krzyżacy, szpitalnicy, kondotierzy* [w] *Studia z dziejów średniowiecza*, Malbork 2006, s.43-67. Angielska nazwa herbu *Arm* lub *Coat of arms* tłumaczona jest jako płaszcz na zbroje lub płaszcz herbowy (inaczej labry), osłaniany ciutą hełm przed silnymi promieniami słońca, zwyczaj przejęty od Arabów w trakcie wypraw krzyżowych). Obecnie w heraldyce szlacheckiej Labry (*Mantling, Helmdecke*) są tkaniną dekoracyjną w barwach heraldycznych. Strona wierzchnia labrów jest w barwie pola tarczy, strona spodnia w barwie godła.

³ F. Kamocki, *Geneza dwu godła w herbie Łada*, Warszawa 1925, s. 10.

⁴ Godło heraldyczne - znak rozpoznawczy rycerza należącego do rodu bądź chorągwi terytorialnej; znak, symbol przedstawiony np. na tarczy, niekiedy złożony z dewiza hasła. Godła tworzą figury, do I grupy należą figury zaszczytne lub geometryczne. Są to godła powstające przez dzielenie pola tarczy na proste części (16 kombinacji). W polskiej kulturze heraldycznej nie stosuje się tej zasady. II grupa to modyfikacje figur zaszczytnych, III - figury z wyobrażeniem kształtów ludzkich, zwierzęcych, roślinnych, wszechświata i chimerycznych, IV - figury sztuczne, wśród których są budowle, narzędzia, instrumenty, elementy łowieckie i oręż.

⁵ W heraldyce polskiej charakterystycznym było wykształcenie się „zawołania” (*loc. Proclamatio*) - był to znak słuchowy, genetycznie wywodzący się z okrzyków bojowych, służących do zwotywnia członków rodu bądź ludności podległej danemu rodowi. Niektóre zawołania wyprzedziły pojawienie się godła herbowego. Jest to nazwa rodowa i nie ma związku z godłem herbowym aczkolwiek oba elementy mogły występować razem, w większości wypadków mają odmienne brzmienie, zaledwie w kilku przypadkach są tożsame.

pieczęciach. Herb jest bowiem symbolem samorządu miejskiego, terytorialnego i odznaką reprezentacyjną podmiotu prawnego, albowiem reprezentując całą społeczność danego samorządu. Generalizując herb stał się oznaką (wizualizacją) lokalnej wspólnoty samorządowej. Nie jest obrazem do oglądania, ale uproszczonym, wręcz schematycznym znakiem wyobrazającym określoną symbolikę. Jest niezaprzeczalną częścią naszej kultury narodowej, świadczącej o trwałości heraldyki samorządowej, i jej tożsamości.

Występowanie herbów miejskich oraz samorządowych w Polsce datuje się na przełom XIII i XIV wieku, a pierwsze herby miejskie powstawały w drodze wyboru przez radę miejską lub przez wójta na podstawie przepisów prawa magdeburskiego, chełmińskiego, lubeckiego lub flamandzkiego. W przypadku gdy zasadzcą (wójtem) był książę, miasto otrzymywało herb, który nawiązywał do godła władcy. Kiedy lokował miasto rycerz, najczęściej w herbie występowało godło lub jego elementy właściciela. Są to przykłady odbicia feudalnej zwierzchności w herbie miejskim. Jest to związane z heraldyką dynastyczną królów i książąt. Powtarzalność elementów terytorialno – dynastycznych w miejskich herbach upodabniają się. Są to wspólne cechy dzielnicowe wielu miejskich herbów. Herby miejskie często noszą elementy herbów obcych władców, zarówno godła jak i ich barwy. Podobnie odnosi się to do miast założonych przez osoby duchowne lub podlegające własności kościelnej, wtedy w herbie występują symbole władzy duchownej. Również w godłach herbowych wielokrotnie występują elementy przyrody nieożywionej lub elementów charakterystycznych dla okolicy danego miasta. Szczególnie w początkowym etapie często herb miejski stanowił wizualny odpowiednik nazwy miasta (herby mówiące). Herby miejskie z tej grupy mają z reguły godła typu przyrodniczego. Obecnie owe zasady rozciągnięte zostały na herby samorządowe.

To Średniowiecze wykształciło specjalne reguły określające prawidłową budowę herbu wraz z odpowiednim użyciem barw, bowiem każde godło miało trojaka symbolikę:

- sens dosłowny związany z konkretnym wydarzeniem, patronem czy figurą,
- barwy, którym każdej z nich przypisano konkretne odniesienia symboliczne,
- miejsce w polu tarczy gdyż tarcza heraldyczna miała swoje miejsca zaszczytne i hańbiące, dlatego godła są w różnoraki sposób skomponowane względem siebie⁶.

To wszystko, zostało ujęte w określony zespół zasad składający się na prawidłowo skomponowany herb.

Tak skomponowany czy wybrany herb jest zawsze ustalany na podstawie określonych zasad sztuki heraldycznej przewidującej dla herbu postać kolorowego godła (figury heraldycznej) umieszczonego w kolorowym polu tarczy. Szczegółowo też określa jak wzajemnie mają się komponować barwy obu elementów, jest to zasada alternacji barw. Zasada jest umieszczanie barwy na metalu lub odwrotnie. Zasada ta służy czytelności (kontrastowości) herbu. W użyciu są dwa metale (złoto /żółć/ i srebro /biel/ oraz barwy główne: czerwień, błękit, zieleń, czern⁷ i purpura. Kolory pomocnicze są ledwie tolerowane (pomarańczowy, brąz, szary, i tzw. cielisty). Niedozwolonym jest stosowanie odcieni barw. Rysunek godła winien być czytelny i wyraźny (bez cieniowania i uplastycznienia rysunku). Ma tu zastosowanie stylizacji wraz z uproszczeniem figur. Sztuka heraldyczna sprowadza się ponadto do umiejętności doboru jak najmniejszej liczby znaków i figur heraldycznych oraz barw, tak aby najprecyzyjniej określić właściciela herbu. Przy opracowywaniu nowych herbów należy dążyć ażeby pole tarczy miało jeden metal (lub barwę) oraz jedną lub co najwyżej trzy figury, zachowując przy tym zasadę alternacji barw. Jest to zasada łączenia kilku barw tak, by się nawzajem nie niwelowały i nie osłabiały.

⁶ P. Dudziński, *Współczesna heraldyka*..., cz. I, s.52.

⁷ W niektórych przypadkach czern i kolor szary (rzadziej) uznawane są za barwę jak i metal (żelazo lub stal), i traktowany jest jako neutralny, który można łączyć z innymi barwami lub metalami

• HISTORIA

Dzieje Bałtowa znane są od końca XIV w. Z dawnych właścicieli Bałtowa⁸ wymieniani są: Warsz h. Rawa z Mychowa⁹, Jan z Kaliszan, Andrzej Ossoliński z Ossolina h. Topór (1563), Krzysztof Krzyżanowski h. Dębno, Paweł Chocianowski (1665) h. Oksza i od 1697 r. Chomentowscy (Chomętowscy) h. Lis – Marcin i Stanisław – wojewoda mazowiecki, hetman polny koronny, starosta radomski, zmarły 1.09.1728 r. w Drohobyczu, pochowany został w Samborze. W tym samym okresie pobliską wieś Okół (leżąca w gminie i parafii Bałtów) była w posiadaniu innego hetmana polnego litewskiego, wojewody połockiego – Stanisława Donhoffa h. własnego.

Stanisław Chomętowski był stronnikiem Augusta II, uczestnikiem Konfederacji Sandomierskiej w Opatowie, odznaczył się pod Skrzynnem, gdzie zdobył obóz wojsk Lubomirskiego oraz pod Chybicami gdzie zniósł oddział szwedzki

Stanisław Chomętowski założył w Bałtowie w 1717 r. wielki piec hutniczy do wytopu żelaza. Ruda dostarczana była z okolic Bodzechowa i Ćmielowa (Sowia Góra). W roku 1798 piec ten już nie istniał. Ponadto w swojej miejscowości dziedzicznej wybudował pałac pod koniec XVII stulecia oraz kościół, rozbudowany następnie na początku XX w. W okresie tym na rzece Kamiennej istniało pięć młynów jak i dwa tartaki. Obecnie tradycje młynów kontynuuje jeden z XIX w. zachowany młyn oraz drugi z okresu międzywojennego, przebudowany na elektrownie wodną gdzie nadal produkowana jest elektryczność. Okoliczne wzgórza zbudowane z wapieni zawierają ponadto pokłady rudy żelaza, glinki garncarskiej oraz wapienie wykorzystywanych jako marmury.

Dobra Bałtowskie po Chomętowskich odziedziczył Dominik Pieniążek h. Odrowąż, łowczy bydgoski, następnie Ludwik Pieniążek w 1798 r. odsprzedał Bałtów Jackowi (Hiacyntowi) Małachowskiemu h. Nałęcz, kanclerzowi wielkiemu koronnemu, dziedzicowi Ćmielowa, Bodzechowa, Denkowa, Radoszyc. J. Małachowski przekazał następnie dobra te swojemu synowi Janowi z Dukli (k/ Opatowa), po którego śmierci w 1821 r. przeszły w drodze spadku na Franciszkę z Małachowskich Karwicką. Jej dzieci Kazimierz i Anna Karwicy h. Dunin sprzedają Bałtów w 1828 r. Teresie z Druckich-Lubeckich, żonie Józefa Scipio del Campo h. własnego. Zakup został dokonany na spółkę z Wojciechem Pusłowskim h. własnego, którego żoną była siostra Teresy, Józefa. Księżna Teresa i Józefa były córkami Franciszka Małachowskiego, marszałka i kasztelana pińskiego. Tak więc majątek ten de facto przechodził w kolejne ręce, mocno spowinowacone. Po śmierci w 1833 r., szwagra W. Pusłowskiego Teresa Drucka-Lubecka odkupuje część majątku od swoich siostrzeńców w roku 1845. Po jej śmierci w 1849 r. dobra te otrzymała jej córka Maria ze Scypionów del Campo, wdowa po księciu Franciszku Ksawerym Druckim-Lubeckim, ministrze skarbu Królestwa Polskiego, zmarłym w Petersburgu w 1846 r. W 1850 r. synowie Marii: Gabriel-Józef i Aleksander Drucy-Lubeccy h. własnego /Druck/ odkupują od matki dobra: Bałtów, Ćmielów i Sadowie. Sześć lat później jedynym właścicielem majątku w Bałtowie pozostaje Aleksander ks. Drucki-Lubecki. Majątek ten liczył sobie 1343 mórg¹⁰ ziemi dworskiej oraz 520 mórg uprawianych przez włościan. W rękach Druckich-Lubeckich majątek przetrwał do 1944 r.¹¹ Aleksander ks. Drucki-Lubecki buduje nowy trzy piętrowy pałac w Bałtowie w latach 1898-1904. Po II wojnie światowej w pałacu mieściła się szkoła rolnicza, obecnie obiekt stoi pusty. Pałac położony jest w paru hektarowym parku, w stylu angielskim z XVIII w. Pierwszy kościół parafialny w Bałtowie, drewniany p.w. św. Andrzeja wymienia Długosz w swoich Kronikach, z datą powstania 1326 r. Kościół był lokowany na wzgórzu koło dworu. Gdy kościół ten spłonął przy dawnym dworze zbudowana była murowana kaplica, w której ks. biskup Burzyński na prośbę Małachowskiego mszę św. pozwolił odprawiać. Obecnie kaplica ta wystawiona w 1786 r. jest mocno zrujnowanym obiektem. Drugi kościół w Bałtowie

⁸ Ksiądz J. Wiśniewski, *Dekanat Iłzecki*, Radom 1909-1911, s. 1-10.

⁹ Mychów – obecnie wieś k/Ostrowca Św., rodowe grodzisko Rawiczów. Oddalone od Bałtowa, na południe, ca 15 km.

¹⁰ Morga (mórg, jutrzyna) – jednostka powierzchni gruntów, w Królestwie Polskim odpowiadała 0,5598 hektara.

¹¹ W roku 2001 sprowadzono do Bałtowa, zmarłą w 2000 r. Rozalie-Rozy z Druckich-Lubeckich Girard, którą pochowano w rodzinnym grobowcu, na miejscowym cmentarzu.

stanął u podnóża wzgórza pałacowego w 1697 r. p.w. Matki Boskiej Bolesnej, fundacji Stanisława Chomętowskiego. W latach 1904-1906 r. kościół ten został rozbudowany, według planów architekta z Warszawy Konstantego Wojciechowskiego. Trzy lata później od frontu dobudowano dwie wieże, obiekt utrzymano w stylu barokowym (neo-). Całość rozplanowana została na planie krzyża łacińskiego. W wyposażeniu kościoła zachowały się elementy wyposażenia pierwotnej świątyni, m.in. ołtarze boczne, chrzcielnica oraz barokowa ambona. W okresie tym również wybudowano nowy wikariat. Zachowała się również XIX w. drewniana kaplica Św. Jana Nepomucena.

W 1827 r. w Bałtowie było 52 domów z 399 mieszkańcami, pod koniec XIX w. w 47 domach mieszkało 493 mieszkańców. Obecnie w 150 domach mieszka 740 mieszkańców.

Na terenie Gminy Bałtów innym charakterystycznym obiektem sakralnym jest kościół polsko-katolicki p.w. św. Teresy, w Kolonii - Pętkowice. Część świątyni pochodzi z XVII w., gdy była pierwotnie zbozem ariańskim. W nagrodę za udział w odsieczy wiedeńskiej, król Jan III Sobieski osiedlił Tatarów we wsiach na terenie gminy: Okół, Czekarzewice, Zemborzyn.

Na terenie gminy w trzech miejscowościach istnieją Szkoły Podstawowe oraz w Bałtowie; Gimnazjum (w Zespole Szkół Publicznych), Gminna Biblioteka Publiczna, Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej oraz Apteka, Posterunek Policji i GOPS. Na terenie gminy działa jeszcze Punkt Lekarski oraz istnieje ponad 140 prywatnych firm. Gmina dzięki swoim walorom krajobrazowo-przyrodniczym zaliczana jest do obszarów wypoczynkowo-turystycznych. W Bałtowie funkcjonują dwie stadniny koni oraz wypożyczalnia kajaków. Atrakcją jest spływ rzeką Kamienną na trasie blisko 4-ro kilometrową, a tratwami kierują flisacy ubrani w regionalne stroje.

Jednak największą atrakcją turystyczną gminy jest założony¹² w 2004 r. Park Jurajski z ponad 50 modelami dinozaurów. Rekonstrukcje zwierząt zostały wykonane z ogromną dbałością o odtworzenie naturalnego wyglądu. Park jurajski podzielony jest na specjalne trasy dydaktyczne nawiązujące tematycznie do poszczególnych okresów geologicznych Ziemi; od kambru do momentu pojawienia się człowieka w neolicie. Największy model to diplodok, o długości ponad 25 metrów, najmniejszym jest kilkunasto centymetrowy korytozaur, który dopiero co wykluł się z jaja. Na terenie Bałtowskiego Parku Jurajskiego znajduje się Muzeum Jurajskie m. in. z okazami; amonitów, belemnitów, małży, jeżowców, gąbek, brachiopodów. Wyeksponowane są również tropy dinozaurów znalezione w Górach Świętokrzyskich oraz ślady dinozaurów z okresu jury, również tropy położone przy trasie Bałtów – Skarbką. Jest to trop drapieżnego ałozaura, jaki odkryto na szczycie skały zwanej Czarcia Stopką.

Nazwa skały związana jest z miejscowymi legendami, które miały wyjaśnić powstanie tego nietypowego trzypalczastego skalnego odcisku. Jedna z nich mówi, iż diabeł niósł wielki głaz, by zburzyć miejscowy kościół. Nie dotarł jednak przed wschodem słońca do Bałtowa i musiał porzucić głaz, na którym pozostały ślady diabelskich pazurów. Inna legenda tłumaczy, że diabeł założył się z aniołem, iż przeskoczy dolinę Kamiennej jednym skokiem. Odbił się od skały tak mocno, że pozostawił na niej swój odcisk stopy.

Przez miejscowość przechodzi niebieski szlak turystyczny im. Stanisława Jeżewskiego, prowadzący z Łysej Góry do Pętkowic oraz zielony szlak rowerowy im. Witolda Gombrowicza. W miejscowości znajduje się także wyciąg narciarski.

• HERB GMINY

Wieś Bałtów miała ponoć istnieć już w XI wieku. Miejscowość pomimo pewnych sugestii¹³, nigdy nie posiadała praw miejskich i nie dysponowała pieczęciami z godłem czy

¹² Po odkryciu w Bałtowie skamieniałych tropów dinozaurów.

¹³ Ks. Miarczyński w końcu XVIII w., proboszcz kuzienicki, historyk, w opisie powiatu radomskiego, wydanym przez Lipińskiego w 1847 r. pisze o Bałtowie „*Wieś dziedziczna, domów 115, osobna kościołem farym i pałacem od Chomętowskiego, hetmana zmurowanym...Niegdyś miała erekcję miasteczka...*” Wydawca tej publikacji nie mógł dotrzeć do owej erekcji, ks. J. Wiśniewski w swoim dziele również nie publikuje dokumentów świadczących o prawie miejskim miejscowości. Nie jest również ona wymieniana w różnego rodzaju spisów czy przywilejów jako miasto czy miasteczko.

własnym herbem. Również inne miejscowości z terenów obecnej gminy nie posiadały statusu miasta. Przy tworzeniu herbu dla gminy należy znaleźć nowe rozwiązanie ikonograficzne, które z braku historycznych herbów samorządowych z tego terenu nie może być na nich oparte. Mnogość heraldyki rodowej (własnościowej) związanej z gminą również uniemożliwia właściwy dobór herbu, którego kreacja może być wykorzystana przy stworzeniu własnego herbu dla Gminy. Pierwszymi właścicielami Bałtowa byli Rawiczami (Długosz wymienia Warsza H. Rawa z Mychowa). Najbardziej zasłużonym, który wybudował drugi kościół jak i pierwszy pałac w Bałtowie był S. Chomętowski h. Lis, wojewoda mazowiecki, hetman polny koronny, starosta radomski, ostatnimi właścicielami byli Drucy-Lubeccy, wywodzący się z Kresów, również inwestujący w rozwój miejscowości i okolicy, byli m.in. w okresie międzywojennym, właścicielami wytwórni porcelany w Ćmielowie. W ciągu jednak około 700 letniej historii tych terenów przez jej dzieje przewinęło się kilkanaście różnych rodów związanych bezpośrednio z tymi terenami czy zasłużonymi dla Rzeczypospolitej. Trwali przez jedno, dwa czy kilka pokoleń. Majątki przechodziły ciągle w inne ręce na skutek mariażów, spadków, kupna czy podziałów. Preferowanie jednego z tych rodów, jak ich herbu będzie posunięciem czysto marketingowym i wybiórczym, trudnym do uzasadnienia jak i podanie właściwych zasad, na jakich dokonano wyboru.

Wydaje się właściwym w tym przypadku, odwołanie do lokalnej tradycji historycznej czy krajoznawczej miejscowości, pozwalającej do stworzenia własnego symbolu gminy, godła, które będzie w pełni go reprezentujące. Herb jest bowiem, jak już pisałem, symbolem samorządu terytorialnego i odznaką reprezentacyjną podmiotu prawnego, albowiem reprezentuje całą społeczność danego samorządu. Generalizując herb jest odznaką (wizualizacją) lokalnej wspólnoty samorządowej. Nie jest obrazem do oglądania, ale uproszczonym, wręcz schematycznym znakiem wyobrażającym określoną symbolikę.

Biorąc pod uwagę powyższe sugestie proponuję przyjęcie wizerunku smoka za godło Gminy. Smok będzie najlepszym, heraldycznym odzwierciedleniem miejscowych legend jak i najbliższym nawiązaniem do eksponatów Bałtowskiego Parku Jurajskiego. Zastosowanie godła zoomorficznego pozwala doszukiwać się jego korzeni w wierzeniach ludowych związanych z tymi terenami. Smok jest bajecznym zwierzęciem, symboliczną figurą powszechnie spotykaną wśród większości ludów świata, zarówno w kulturach pierwotnych i orientalnych, jak i klasycznych. Smok oznacza złe moce, plagi nękające kraj, coś strasznego, co należało pokonać. Występuje w sensie pierwotnego przeciwnika, z którym walka stanowiła najwyższą próbę odwagi. W chrześcijaństwie utożsamiany z diabłem¹⁴. Na terenie Świętokrzyskiego, w dwóch niedalekich miejscowościach; Sandomierzu jak i Opatowie występują nazwy topograficzne – Żmigród, będące nawiązaniem do Żmija, bajecznego, mitologicznego zwierzęcia podobnego do smoka. Właśnie te tereny są najbardziej na północ, na terenie współczesnej Polski, przebiegającą umowną granicą występowania legendy o Żmiju (pozostałe miejscowości Żmigród występują ponadto na Lubelszczyźnie, Podkarpaciu, Dolnym Śląsku, Ukrainie, Czechach, Słowacji, Słowenii czy Chorwacji). W folklorze Słowian Żmij był przeciwnikiem smoka mający jednak z nim wiele cech wspólnych, będącego często identyfikowanym ze smokiem lub będąc często synonimem smoka, co w sposób naturalny koresponduje z naszym wyborem figury heraldycznej, albowiem smok (żmij) najbardziej podobny będzie do wymarłych przed milionami lat dinozaurów.

• OPIS HERBU I POZOSTAŁYCH ZNAKÓW GMINY

Na późnogotyckiej tarczy (hiszpańskiej), zaokrąglonej od podstawy, na błękitnym polu znajduje się złoty (żółty)smok.

¹⁴ J.E. Cirlot, *Słownik symboli...*, s. 376-379.

Flaga jest kolorystycznym odwzorowaniem barw występujących w herbie gminy i dawnej ziemi (i województwa) sandomierskiej. Na błękitnej czołowej połowie płata umieszczone jest godło Gminy czyli smok z zaproponowanego herbu (złoty). Część swobodna podzielona jest na sześć poziomych pasów czerwonych i białych.

Flaga ma kształt prostokąta o stosunku boków (szerokości do długości) 5 : 8, jest to ujednolicony kształt flag, m.in. narodowej flagi polskiej.

Pieczczę gminy Bałtów skomponowana została według obowiązujących zasad; w środku pieczęci umieszczone jest godło Gminy (herb bez tarczy), a napis GMINA BAŁTÓW biegnie pomiędzy otokami; zewnętrznym i wewnętrznym. Otok wewnętrzny jest perełkowy a poszczególne słowa legendy rozdzielone są krzyżykami dystansującymi.

• SYMBOLIKA BARW

Użyte w projekcie herbu barwy mają znaczenie symboliczne. Z barwami tymi należy wiązać, obok symboli chrześcijańskich inne znaczenia, m.in.: cnoty i cechy charakteru, ciała niebieskie, kamienie szlachetne, metale i żywioły:

Złoto (zółcień) – symbolizuje Boski majestat, objawienie Ducha Świętego, glorię, zmartwychwstania, szlachetność, wspaniałomyślność, życzliwość oraz oświecenie, inteligencję, zasobność, świetlaną przyszłość. Planeta – Słońce, kamień topaz. Metal - złoto. Żywioł – światło.

Błękit – jest barwą maryjną, symbolem prawdy, wiary, lojalności, wierności, stałości, Planeta – Wenus, kamień szafir, metal miedź, żywioł - powietrze.